

наголошує на «ворожості і шкоді такої теорії Грушевського і його історичної школи для радянського світогляду» [6, с. 7].

Розгорнута сталінським режимом у другій половині 1940-х років ідеологічна кампанія проти історичної спадщини М. Грушевського та його послідовників була однією з ланок одноцілого процесу формування державної історичної пам'яті. У цьому мозаїчному полотні українці, як і представники інших, крім російського, націй і народностей, були позбавлені власної суб'єктності, а трактувалися як єдиний радянський народ. Путінський історичний наратив про історію українського народу не є чимось унікальним для новітньої історії. Він є органічним продовженням шовіністичної ідеології Російської / радянської імперії. Прелюдією до появи статті за підписом Путіна «Про історичну єдність росіян і українців», серед іншого, стали численні доповідні записки пропагандистів більшовицької/комуністичної партії, в яких йшлося про шкідливість і неприпустимість появи об'єктивних наукових досліджень історії України. Натомість пропагувалася модернізована сталінська версія імперської концепції «єдиної і неподільної Росії».

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбаток В. Т., М. Грушевський та його так звана школа (Історіографічна замітки). *Наукові записки Львівського державного університету*. Львів, 1946. Вип.1. Т.1. С. 339.
2. Дашкевич Я. Постаті. Нариси про діячів історії, політики, культури. Львів, 2007. 808с.
3. Єсельчик С. Імперія пам'яті. Російсько-українські стосунки в радянській історичній уяві. Київ, 2008. 303 с.
4. Квіт С. Хто пише історію? Національна пам'ять в контексті мережних революцій і соціальних мереж. URL: <https://kvit.ukma.edu.ua/2021/>
5. Центральний державний архів громадський об'єднань України (далі - ЦДАГО України). Ф.1. Оп.8. Спр.316. с. 27.
6. ЦДАГО України. Ф.1. Оп.23. Спр.4544. с. 3.

ОСОБЛИВОСТІ ЕЛЕКТОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ РСР ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ

Стасюк О. Й.

*доктор історичних наук,
старший науковий співробітник*

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

Зусиллями сучасних дослідників зруйновано радянську міфологему про «політичну монолітність радянського суспільства», яка базувалася на результатах виборів до представницької гілки влади, під час яких громадяни стало виявляли майже стовідсоткову підтримку владних ініціатив. Насправді політичні настрої радянських людей були дуже різноманітними: від активного схвалення режиму до його повного несприйняття. Проте виокремити кількість протестного електорату ніхто з дослідників не наважується. І це зрозуміло, адже результати виборів ніколи не відтворювали реальних суспільно-політичних настроїв громадян, а

висловлювати свої думки вголос у Радянському Союзі за наявності потужної карально-репресивної системи наважувався далеко не кожен. Однак, про наявність широких протестних настроїв у СРСР можна судити на основі документів спецслужб, матеріалів націоналістичного підпілля та спогадів очевидців подій, які зафіксували тисячі антирадянських дій та висловлювань з боку населення, спрямованих на зрив виборів.

Проведення перших повоєнних виборів до Верховних Рад СРСР, УРСР та місцевих органів влади в Українській РСР у 1946-1947 рр. виявилось для сталінського керівництва непростим завданням, адже вірогідність їх зриву через складні суспільно-політичні та економічні обставини, а також непросту криміногенну ситуацію, які провокували настрої абсентеїзму, була доволі високою. Хвилю антирадянських настроїв на території республіки викликало огульне трактування населення як колаборантів через перебування на окупованій території та штучний голод, спричинений грабiжницькою економічною політикою радянської влади, яка, коштом власного населення підтримувала матеріально країни-сателіти. Особливо складна ситуація з виборами склалася у західноукраїнських областях, населення яких після пережитих репресій у 1939-1941 рр. активно противилося повторній радянізації, зокрема й збройно [2, с. 174-188].

Протестна позиція українців під час виборів була вмотивована політичними, економічними, соціально-побутовими, а також морально-психологічними аспектами. Географія критичних висловлювань наводить на думку про схожість електоральних настроїв громадян на території всієї республіки, однак, їх вияв та мотивації мали виразні регіональні особливості. Якщо східні українці улягали перед вимогами влади і добровільно-примусово включалися у виборчий процес, то західні – його масово бойкотували. Спираючись на підтримку учасників національно-визвольного руху, вони відмовлялися брати участь у передвиборчих заходах, а у день виборів не з'являлися на виборчі дільниці, ставлячи під удар акт голосування. Мешканці західноукраїнських областей протестували передовсім з ідеологічних мотивів, не приймаючи цінностей радянської влади та вважаючи її окупаційною, тоді як для східних українців пріоритетною виявилася економічно-побутова компонента.

Попри те, що мешканці т. зв. Великої України виявляли більше лояльності до існуючого режиму, їхнє ставлення до виборів було далеко неоднозначним. Глибше дослідження електоральних настроїв радянських громадян дозволяє виділити 4 групи виборців у залежності від їхнього ставлення до виборчого процесу:

1) «активісти». Вони повністю підтримували владу і активно включалися в кампанію;

2) «лукаві», або «активісти з особистим інтересом». Вони брали участь в кампанії, розраховуючи залагодити у такий спосіб свої повсякденні проблеми;

3) «ухильники». Частина їх у будь-який спосіб намагалася уникнути участі у виборах, а частина висловлювала своє негативне ставлення у відкритій чи прихованій формах, не виступаючи проти системи загалом;

4) «конформісти». Вони приходили на вибори і голосували як треба, не виявляючи будь-якої активності [1, с. 109].

Варто зауважити, що перша група – «активісти» – в радянському суспільстві не була найбільшою. До неї належали представники влади, партійні активісти, комсомольці, профспілкові діячі, тобто люди, що мали певні преференції за пануючого режиму. Рівно ж нечисленними були «лукаві» і «ухильники», адже протистояти режимові навіть в рамках конституції було мало охочих. Натомість найбільшу групу становили конформісти, що голосували як треба в обмін на лояльність до них режиму. Стратегія соціальної мімікрії, обрана більшістю радянських громадян як адаптивна форма співжиття з владою, пояснюється наслідками масового терору, який на довгі роки зламав хребет будь-якій формі суспільного спротиву.

Зважаючи на ситуацію в західноукраїнських областях, наведена вище шкала градації електоральних настроїв громадян УРСР є неповною. До названих груп виборців, які, безперечно, існували в західноукраїнському суспільстві, хоча й у інших пропорціях, слід додати:

5) «протестний елемент» – виборці, які знаходилися під впливом ОУН і УПА і відмовлялися брати участь у голосуванні з ідеологічних мотивів, незважаючи на терор та примус з боку влади. Ця група була найбільшою за кількістю;

6) «бунтівники» – виборці, які не лише відмовлялися голосувати, але й закликали до цього інших, детонуючи ланцюгову реакцію протестів. Вони вдавалися до застосування сили у відповідь на державний терор: били представників влади, вчиняли компрометуючі владу дії;

7) «жертви» – голосували під терором влади або відмовлялися голосувати через страх бути знищеними повстанцями;

8) «учасники націоналістичного підпілля» – проводили численні антивиборчі акції, а також зі зброєю в руках намагалися перешкодити проведенню виборів.

Перші чотири групи виборців у західноукраїнських областях мали свої особливості. Зокрема, так звані «активісти», тобто виборці, які голосували свідомо, тут були представлені т. зв. «червоними емісарами», що прибули в регіон творити радянські ново зміни, тож вони жодним чином не відображали ставлення місцевого населення до радянської демократії. Рівно ж, «лукавих» та «конформістів» серед західних українців нараховувалися одиниці, адже колаборувати з новою владою з огляду на діяльність оунівського підпілля, було небезпечним для життя. Натомість найбільшу за кількістю групу виборців у західноукраїнському суспільстві становив т. зв. «протестний елемент», що вказувало на нелегітимність радянської присутності у регіоні. На відміну від мешканців Великої України, які уже давно не бачили протестного виходу із ситуації, західні українці під час виборів до Верховної Ради СРСР у лютому 1946 р. вчинили масовий бойкот сталінській примусовій демократії, створивши небезпечний прецедент, який, у разі поширення, міг загрожувати монолітності СРСР.

Отже, з огляду на ритуальні стосунки, які встановилися в УРСР між владою і населенням, а з часом перетворилися на невід'ємну частину політичної культури радянських людей, чітко означити політичні настрої суспільства неможливо. Однак, останні дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців вказують на існування широких опозиційних настроїв не лише у лібералізованому після ХХ-го

з'їзду Компартії радянському суспільстві, але й за часів сталінщини. Люди розуміли всю нещирість та абсурдність радянської виборчої системи, зневажливо ставилися до своєї формальної ролі у радянських ритуалах. Попри терор та репресії, вони знаходили спосіб долати задушливу атмосферу нав'язаного силоміць ідеологічного одноманіття та політичної одностайності, висловлюючи своє справжнє ставлення до радянської дійсності у вузькому колі однодумців або застосовуючи приховані форми протесту. Виразно заперечують наявність в СРСР непорушного ідейного моноліту події у західноукраїнському регіоні, мешканці якого в повоєнний період не лише не приховували негативного ставлення до радянського режиму, а й активно йому протистояли. А їхня вимушена інтеграція до радянської політичної системи супроводжувалася появою різних форм подвійної свідомості, що дозволяло західним українцям довгий час зберігати національну та регіональну ідентичність. Однак, тривале перебування українських територій у межах чужого соціокультурного та цивілізаційного простору все ж призвели до спотворення базових цінностей української ментальності, спровокували глибоку суспільну екзистенційну кризу та проблему самоідентифікації українців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кимерлинг А. Выборы в Верховный Совет СССР 1946 года в Молотовской области как пример мобилизационной политической кампании. Вестник Пермского университета. Серия: История. Пермь. 2016. Вып.4 (35). С.109.
2. Стасюк О. Протистояння влади та націоналістичного підпілля під час виборчих кампаній 1946-1947 років у західноукраїнських областях. Військово-науковий вісник Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного. Львів. 2016. Вип. 26. С. 174-188.

З ІСТОРІЇ РУХУ ОПОРУ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЛЬВОВА НА ПОЧАТКУ 1950-Х РОКІВ

Трофимович В. В.

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії ім. проф. М. П. Ковальського
Національного університету «Острозька академія»*

Трофимович Л. В.

*кандидат історичних наук, доцент,
професор кафедри гуманітарних наук
Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

У післявоєнний період з подвоєною силою розгорнувся на Західній Україні ідеологічний наступ сталінізму, який супроводжувався широкомасштабними репресивними акціями, масовими депортаціями населення, нещадним придушенням будь-яких проявів інакомислення, безперервним вишукуванням